

ein zweifelhaftes Wort! Գ'անուանուի Եզնիկի գերմաներէն թարգմանութեան մէջ (Wider die Sekten, übersetzt von J. M. Schmid, 1900, էջ 116): Մ'անգեանի նոր հրատարակած (1912) արիստատելեան Ստորգոյնութեանց մեկնութեան թարգմանութեամբ կու գայ վեցերորդ դարն ինքնին անձամբ որոշելու ինչպիսիան բառիս միակ հարազատ նշանակութիւնը. կը գրէ թարգմանիչը թէ բառերը համանուն ըլլալու համար նաեւ հրովմով ու խոնարհամբ պէտք են «հաղորդել միմեանց», վրան զի «առ եւ առ ասին համանունը», զի մին ուղղական է եւ շէկիւրէ նշանակէ իսկ միւսն սեռական է եւ զայր նշանակէ՝ որպէս այլ՝ առն»։ Էջ 50 (Busse, Eliae in Porphyryi Isagogen et Aristotelis Categorias commentaria, էջ 140 տարբեր է հայ բնագրէն)։ ուրեմն Եզնիկեան առնի որոշ իմաստն է «շիկերէ» — վայրենի ոչնար արու, համեմ. «Ընտանի» ոչնար եւ վայրենի՝ շիկերայն, Մագ. եւ Երզն. քեր. հմմտ. ԼԲ. Բ., էջ 477:

Գեղականծ:

Ե. Կարծեցեալ «Նորագիւտ Գողթման երգի» մը անհարազատութիւնը ցուցնելու համար Գաթըրճեան «Եւրոպայ լրագրին մէջ քննադատութիւն մը հրատարած է 1851ին, թիւ 33, ուր լեզուական ցուցմանց մին կը կազմէ Բելառուս բառը որ երգիկն մէջ գործածուած է նոր նշանակութեամբ իբրեւ «գեղեցիկ» կամ «վեհ», մինչ հին դասականներուն քով «գեղեցկութեանը վրայ պարծող» կը նշանակէ (հմմտ. նաեւ Գաթրճեան, Պատմութիւն մատենագրութեան Հայոց, էջ 58): Եւստ ընդունելի չի թուիր ինծի այս դանազանութիւնը. «գեղեցկութեանը վրայ պարծող» նշանակութիւնը ունենայ թերեւս միայն Եզնիկի՝ «Գեղաշուք» եղբոր թիւ թոյնը, ԺԶ, 15, ուր յոյն կը գտնէ κατεπεσποιδεις εν τῷ κάλλει σου, այլուր արմատն հին հնչեցումը գաբու հնչեցումները՝ «գեղեցիկ, վեհ», իմաստով անխափր գործածել բառ, որուն զարմանալիորէն չ'անդրադառնար Գաթրճեան. «Պոռնիկ Բելառուս», նաեւ «Գ. 4 կը համադասուի x α λ λ η x α ι ἐ π ι γ α ρ ι c ի»։ «Չուարթունք» էին եւ պատարաստը... Բելառուս է վայելուչը, Ջ. Գ. Ե, էջ 297 — Եւրոպ., դարձեալ ուրեմն «մեծապայծառ, փառաւոր», decori, magnifioi, gloriosi, ասոնցմէ տարբեր իմաստ չունի բնականաբար Ագաթանգեղոս «Զգեղաշուք» վայելուցութիւն պատկերակերպիկարագրին Լուիսիսմայ, նախագատու-

թիւնը, էջ 79: Խնդրոյ երեւ Վողթման կեղծ երգը հրատարակուած է Լիւսարեանի «Բանասեր»-ին մէջ, 1851, էջ 239 — 244:

Դարանայպետ:

Ե. Սղառ են... կուտանք անմիտք, Գործաշուքի Բելառուս (այսպէս տպ. Լու. իսկ ԱՊ. Ե. քննածք) Ջ. Գ. Ե, էջ 371. Հանգեւ Ամստերդամ մէջ 1911, էջ 503 դիտել տուած էր պարզապէս թէ նորարարիկ բառերուն դիմաց ասորին ունի «գնապաշտ» քննածք: Այս դիտողութիւնը առիթ տուած էր ժամանակին Նորայրի 19 Յուլ. 1911 թուակիր նամակաւ հաղորդելու. Լ. Ա. Կիւնեան իր քանի մը կարեւոր ծանօթութիւններ, զորոնք անդիմելով յառաջ կը բերենք այստեղ. Նորայր վաղ իսկ սրբազան է բառաբարդութիւն, աչքի առջեւ ունենալով Ջ. Գ. Ե. «Գործաշուք» քննածք, էջ 391 եւ Կիւնեանի Վոլման ընծայութեան «վասն այդ Գործաշուքի գոհոյց տեսեալ զնա տարեցէր», էջ 289 վկայութիւնները (տես միեւնոյն ուղղագրութիւնը նաեւ ԼԲ. Բ. մէջ Ա., էջ 605 եւ 606): Իսկ «ի 5 Յունիսի 1904, կը գրէ, թուեցաւ ինձ որ «Գործաշուքի գոհոյց», Եւր. Յար. Ղազարու, ԲԶ եւ Եւր. Յար. ԳԶ, Տէր յերկից թերեւս ուղղելի ըլլայ «Գործաշուքի գոհոյց», հմմտ. «Գործաշուքի գոհոյց», Կիւն. Վոլ. Ժ. Ե, 289 եւ «Գործաշուքի գոհոյց», Յուլ. ԼԶ, 17: Թող քննէ զայս Լ. Արիստակէս եւ թէ՛ կարենայ հաստատել զի՞մ կարծիս, պիտի ուրախացնէ զիս»։ 15 Սեպտ. 1911 նամակին մէջ կը գրէ դարձեալ. «Թեոդորոս Բաթնեան որ կը գրէ Ներբողեան Ս. Խաչին. «Արեւելացին Վործաշուքի գոհոյց» 163, առջ. 6—7 ի ստորը. յորմէ եւ «կենդանացոյց միա-հաղոյն զամենեան իրմամբ առ Գործաշուքի արեւելեակ հոգիս», ռաբ, 161: Կարելի է կարծել, թէ Բաթնեան որին ժամանակ էր ի կանոնին Ղազարու Բարութեան Յաստատածային ծայնէ զու-մանն սարսեցին դողալով Գործաշուքի գոհոյցն, որով «Գործաշուքի գոհոյցն» եւ ի կանոնին Բարութեան», Չեւապարական համաժամութիւնները Գործաշուքի ընթերցուած մը ընծայեցին մեր փութոյն, գրականապէս ուրեմն ի վիճակի չենք ուրախութիւն առնելու բառերին Լեղիակիւն, բայց համազուած ենք բոլորովին թէ անհարազատ է կարծիքս անիմաստ արուեստի տուած է յընթաց Գործաշուքի հարազատ ընթերցուածը, Լարկ կը համարի՝ ծանուցանել թէ Ջ. Գ. Ե. երկու վկայութիւններու դիմաց ասորի բնագիրը մի եւ նոյն բառը կը գտնէ՝ Լսյ յսյ (Pat. syr. I, p. 677 եւ 717—9):

Թազաւորք գրգիւրք:

7. «Աղբա եւ հրեշտակք ամբարարք, բանասիրութեւն եւ յուզելիք ուրացութեան, Թագաւորի գրգիւրք, Ջգ օն, էջ 332. Նորարարութեւն վերջին բառերու գիմաց ասորի բնագիրը կը ներկայացընէ յիշած արքայ (regna concitantes), Graffin, Pat. syr. I, էջ 677, այս ընթերցումին առաջ նորգութեամբ շատ գիրքին եւ հայերէն բնագիրին ուղղութիւնը եւ կարգաւ լեզուաբանական, այսու կ'ունենանք նոր ու հարուստ գիտական բառեր, որուն բարդութիւնը յատուկ է առաւելագոյն Ջգ օնի ճարտար թարգմանչին, հիմնական միայն «արծաթափորատու, արշաւանահաղէ, աւելանդիր, խաղաղամբին, կազաղարթոյց, յանգիմանամբ, պատկառ, վերամբարհանք եւ այլն, էջք 369—374: Այս եւ նման բարդութիւնները ոչ թէ յունական աղբեցութիւն են, ինչպէս կը կարծէ Սարգիսեան (Աղբ. եւ իւր բազմութեւն, գաղտնիքը, էջ 305), այլ հայերէնի բնորոշ մէկ յատկութիւնը, որով կը մրցի նոյն իսկ բազմաբարդութեամբ նշանաւոր գերմանեան լեզուի հետ:

Ժամանակ:

8. «Անդ պիտոյ է ոսկին եւ մարգարիտն ընդ երկրեայլ անդ հանգրեւն պաճուճեալք, անդէն զարդուցն ապք եւ թանկ մեքութանաց, անդ սեթեւեթեայլ եւ անդէն պարեմեթեայլ, Ոսկեր. Մեկն. Ա. Տիմ. էջ 66: Ժամանակ յայտնապէս եղծուած բառին ուղիք ձեւը պահած է Տիմ. մեթեոսի Հակածառութեանց նորագիտ հայերէն բնագիրը, որուն շնորհիւ նոր ու ցանցառ բառեր կ'ընանք ներմուծել գաղափար մասնագրութեան մէջ. կը գրէ Տիմ. մեթեոս, «...բոլոր եւ աստեղք եւ աւգ եւ թանկ եւ պճեայլ ամենայնիս զարգարումն գերբունակական զարութիւնն (այս. զարութեանն) բազմացուցանին, էջ 143, որ գրեթէ միեւնոյն բառերով կը կրկնուի նաեւ էջ 192 «...աւգ եւ թանկ [.] եւ պճեայլ ամենիս զարգարումն գերբունական հարստութիւնն բազմացուցէ, Այս հատուածը յառաջ կը բերուի Բարսեղի Հոգւոյն սրբոյ ճառին (Migne, Pat. gr. 32, էջ 100), ուր թանկին գիմաց գրուած էր գանեք ճրա բառը (χαί δὲ, χαί ὦρα, χαί ἡ ποικιλία τοῦ παντός եւ այլն), որուն իմաստն է թէ մէջ այլց, «գեղ, վայելչութիւն, զոր ընտրած է նաեւ թարգմանչիւ աղբեցութեւնը՝ «պճեայլ ամենիս զարգարումն» առնելով բազմա նոյնանշան աստեղծեան, մինչ ուղղագոյն

կ'ըլլար ի հարկէ լատին թարգմանչին հետ հասկնալ nec aer, nec anni tempora, nec multiplex universi ornatus, Թէ թանկ իրապէս «զարդ, գեղեցկութիւն» իմաստով անունած է այստեղ, զայս կ'ընայ հաստատել Իրենեայ Ընդգեմ Հերմուածոցի ու հատուածք. «Առ աւգուտ տեսողացս զթանկն ցուցանէր հարկ եւ զտեսարանութիւնն պատմեր, էջ 73 = ad utilitatem videntium, claritatem monstrabat Patris, et dispositiones exponebat (Harvey, II, էջ 221), որ ոչ թէ թարգմանչին սխալ հասկացողութեան արդիւնք է, ինչպէս կը կարծուի «Տաւադի» մէջ (1911, էջ 234), այլ զբաւարական վերապակ մը փոխանակ ըլլալու «թանկ»։ Արգ. Ոսկերեանի նախադասութիւնը մերկեցնելու համար յոյն բնագրին պէտք ենք թանկակ անիմաստ ձեւը ջնջել եւ գնել «վայելչութիւն, պայծառութիւն, գեղ» նշանակութեամբ ձեւ մը, որ գերաւ շփոթուած ըլլայ թանկանի հետ. նման բառ մը սակայն կ'ընայ միայն ըլլալ, Հակածառութեան մեղի պահած նորագիտ թանկ — որ թանկի հետ գործչուի բնու, ինչպէս «Հայկաբան Գր. Ա. Չամբունեան բառն կ'առաջարկէ կարգաւ, ի ճառեան, Հայ. նոր բառեր Տիմ. Կոզմի Հակածառութեան մէջ, էջ 76 — զոր իրեն գաղափարն կ'ընդմուծենք անգլաբան սովորանեան հատուածին մէջ:

Ժամանակ:

9. «Կին նորա եկեալ էր ընդ նմա թանկաւոր, Բուզան, էջ 100: Առ այս գիշերը կու տայ օրամարէն Հ. Փ. Ճամբեան իւր ձեռագիր մէկ յունաեան մէջ (1852) «թանկաւոր եւ կնամբ, այսինքն «թեւոյլ կանացի, ժամ-վար, վասն այսորիկ թուի ինծի թէ թանկ չէ ուղիք, այլ պարտի լինել թանկաւոր. Թեւ «գիտար, անգրուար, երիվար, զարափար, Շատ իրաւացի է այս գիտողութիւնը եւ ընդունելը, Բուզանդայ պատմութեան մէջ պլուր կը գործածուի միշտ թանկաւոր ամբողջական ձեւը, հիմնով «թանկաւոր տայր նոցա կազմել ամենեցուն, էջ 159, «Հանդեպ թանկաւորութեւն, էջ 163, «թանկաւոր արձակեաց զնոս, էջ 199: Տես նաեւ Հիւրշման, Armenische Grammatik, էջ 156, որ Ճամբեանն անկախ մի եւ նոյն ուղղագրութիւնը փոքրած է:

Խաղաղութիւն:

10. Ոսկերեանի գործող մէջ երեք անգամ գործածուած է. «Եթէ իշխուելն չլինիցիմք գեր ի վերոյ, զոր համարակութիւնն ունիցիմք մասնել ի հայրենի տունն, Ոսկ. Գաւգ. Ա. էջ 923,

ծածկի-ից եւայլն»։ այս երեք ընտրութիւններէն մըն է սակայն ուղիղը՝ զայս բնականաբար չէր կրնար վերջնականապէս որոշել ՀԲ, երբ տակաւին ասորեան բնադիր մը գոյութեան մասին եւ ոչ իսկ գաղափար կարելի էր կազմել։ Բայց այսժ.՝ ՄԺԲՈՒՍՅԱՆՈՅ՝ «Ափսոսաբար փոխուելուն շնորհիւ գիրքին էրնաբանական համեմատութեամբ միայն որոշել իսկոյն եւ ըսել թէ միակ ուղիղ ձեւն է ծածկի-ից, ուր յետոյ սպրդած մտած է յ գիրք, որ հազուադէպ պարագայ մը չէ (համեմ. Հանգ. Ամ. 1910, էջ 303)։ ասորին կը գործածէ յԱստ. աւտ = իռ-ցողք ի ծածուկ, Graffin, Pat. syr. I, էջ 677, զոր հայր իւր սովորութեան համեմայն գեղեցկօրէն բարդած է ծածկի-ից, ջնջելի է ուրեմն ՀԲի ծածկի-իցը եւ ծածկի-իցը»։

ծանրածայն։

14. «Ձի մին (Մովսէս) Նրբութեան եւ ծածկի-ից եւ միւս (եղիւս) շինականագոյն քան զաղուս», Ոսկ. Մատթ. Գ. էջ 6. այսպիսի ընթերցումով յառաջ կը բերէ հաստատած ՀԲ ալ Գ. ճառընտրութիւն (Ա. էջ 1008, տես նաեւ «Ներաւելու», Բ. 475)։ ՄԵր նտարագծած բառերուն դիմաց Ոսկերեանի յոյն բնագիրը կ'ընծայէ Բրածո-չղափոս եւ լօչնօփոս բարբառութիւնները, որոնք սակայն հայերէն տպագրին մէջ չեն պահուած հաւանաբարեւն։ Մատենադարանի ԹԻԷ 2 ընտիր ծանրածայն ընդ հակառակն յունական բարբառութիւններուն հաւատարմի մնացած է հաստատ բռնելով՝ «ծաւր-ութեան» եւ «նրբ-յոյն» ձեւերը ԹԻԷ. 164բ՝ Բրածոն = ծանր, լօչնօն = նուրբ. այսու կը ջնջենք ՀԲէն ծաւր-յոյն եւ նրբ-ութեան եղելոյս անպատշաճ բառերը, ըստ որում ծաւր-յոյն կը նշանակէ Բաթնօփոս, profundam habens vocem, հմտե Եւայլի, ԼԳ. 19. «Ձի չէր տեղեակ ծաւր-յոյնն = օծծէ իջեւ Բաթնօփոս, իսկ ՄՈՎՍԵՍ ԵՎԵՐԵՐ «Նրբ-յոյն» եւ ծաւր-ութեան եմ եւ», ԵԼԵ. Գ. 10 = լօչնօփոս քալ Բրածո չղափոս էջոյն εἰμι.

Համարակ։

15. «Աւեր ի պարարտութիւն երկրի իւրոյ եւ նա եղիցի հմբ-բալ թագաւորաց», հաստատը (հայ Ս. Գրիգ. «Աւեր պարարտ հաց իւր», հմտե Kaulen, Einleitung in die hl. Schrift, էջ 145) «հերբայեցի սակ. Աւեր՝ էնքն ի պարարտութիւն հացի եւ հմբ-բալ իցե թագաւորաց, ԵՎԵՐԵՐ, Ա. էջ 128, Հմբ-բալ բառին իմաստը պակասաւոր բացատրուած է ՀԲի մէջ (Բ. էջ 25)։ հարկ էր Զ. Գ. օնի «համարակ եւ իւր-

իւր», էջ 229, իսկը աչքի տալէն ունենալէն ետքը «հին բառ. ի «հմբ-բալ» եւ սպասուոր, մեկնութեան աւելի ծանրակշիւթիւն առ լքան ի հմբ-բալ բարեաց գանձեալ յատկ, կամ պահաւան անգեղէն, ուստի վարի եւ իբր համարանոց եւ համարաբառ, եւայլն անձա՛հ մեկնութիւններուն։ Զ. Գ. օն էն յառաջ բերուած նախադասութիւնը թարգմանութիւն է Ստովուրի «Այն որ հոյ անանոց շէր-ի-նը իւրեանց իստքին (ձԻՁ, 9), որ Ա. Բ. Բ. հա ա ի ստոր ընագրին մէջ է պարզ «կե-բալիւր» (= լա; Լա), Graffin, Pat. syr. I, էջ 560, ուրեմն «մատակարար, որ սոյ կերակուր, դարձեալ «Առաւել եղին հմբ-բալի եղելի ի ձորն քարիւթու, ալ, էջ 369 հաստատին գէմ, (զոր Antonelli կը թարգմանէ ministra-verunt Eliae, էջ 435), ասորեան բնագիրն ունի «կերակրեցին» (= ասլ;), միւսնոյն իմաստն ունի նաեւ հեռեւորաբ ԵՎԵՐԵՐԻ «հմբ-բալի» = լա; օլ, Walton, B. S. polyglotta, հոր. Ա. Ծանոց, ԽԲ. 20)։ Գաղալ

համարակեալ

16. ձեւն, զոր նշանութեամբ յառաջ կը բերէ նաեւ ՀԲ «հմբ-բալի-ից իցե թագաւորաց» (Բ. էջ 25), պիտի ըսեմ թէ սխալ է. պետք է ընթեռնուլ ըստ իս հմբ-բալի-ից եւ ջնջել ՀԲէն «համարակեալ» անգոյ բայը, այսպէսով միայն կարելի է ԵՎԵՐԵՐԻ հաստատին թարգմանութիւնը փոքր ի շատե մերձեցնել «հերբայեցի», որ կ'ըսէ ԴՅՄԻՅԻՍ ԵՎԵՐԵՐԻ (Walton, ալ)։ հայերէն թարգմանութիւնն ունի յունարէնի համեմայն «եւ ինքն տացե կերակուր (N. B.) իշխանաց» = καὶ αὐτὸς δῶσει τροφήν (= delicias) ἄρχουσιν. «Համարակ» եւ «հմբ-բալի-ից» համարգոր են իրարու։

4. Ա. ԱՊՐԱՆՆՆՍ

ՀԱՆՈՍՈՍԱԿԱՆ

ՄԱՐԿԱՆԱԿԱՆ ԹԱՐԻՄ

Ազգութիւն մօտ, գէպի ճանակերու տանող լեռնուոր. «վալքի սանա» կրուած սարի ստորոտում, ճանապարհի աջ կողմում, մի աննշան, առապարտ զանգիւյրի վրայ, մի քանի անշուք շիրիմների թուում գտնուում է նաեւ անշուք